

Σχολική Χρονιά: 2012-2013

ΣΧΟΛΙΚΟΣ
ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ
1ΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ
Π.Ε.
Ν.ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΓΝΩΣΗ
ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΩΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ:
ΘΕΩΡΙΑ & ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Πολύγυρος 2012

Σημείωση:

Τα κείμενα που ακολουθούν σε αυτόν τον πρόχειρο και συνοπτικό οδηγό έχουν παρθεί από δύο βασικά εγχειρίδια:

Παντελιάδου, Σ. (1999). *Διδασκαλία Γλώσσας & Μαθηματικών για παιδιά με Μαθησιακές Δυσκολίες. Γ' Εκπαιδευτικό Πακέτο Εξειδίκευσης*. Θεσσαλονίκη: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης – ΕΠΕΑΕΚ – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Παντελιάδου, Σ. (2000). *Μαθησιακές Δυσκολίες και Εκπαιδευτική Πράξη. Τι & Γιατί*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Στο υλικό υπάρχουν δύο άρθρα αναφοράς:

Padeliadu, S., Kotoulas, V. & Botsas, G. (1998). Phonological awareness skills: Internal structure and hierarchy. Στο S. Lambropoulou (ed.) *Papers on applied linguistics, vol II*, σελ. 81 - 96, Thessaloniki, School of English, Aristotle University of Thessaloniki. (Δεξιότητες φωνολογικής ενημερότητας: Εσωτερική δομή και ιεραρχία – σε μετάφραση).

Παντελιάδου, Σ., Μπότσας, Γ. & Σιδερίδης, Γ. (2000). Η εξήγηση της αναγνωστικής επίδοσης με βάση τη φωνημική ενημερότητα, το οικογενειακό περιβάλλον και το κοινωνικό επίπεδο: Μια προκαταρκτική ανάλυση με παιδιά Πρώτης Δημοτικού, Ο.Μ.Ε.Ρ. – Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού, 4, 53 – 65.

Μικρή θεωρητική στήριξη της φωνολογικής επίγνωσης

Ορισμός

Η φωνολογική επίγνωση αναφέρεται στη σαφή κατανόηση ότι οι λέξεις αποτελούνται από διακριτά μέρη και στην ικανότητα χρήσης αυτών των φωνολογικών μερών (Blachman, 1994). Είναι δηλαδή η μεταγλωσσική δεξιότητα με την οποία το άτομο υπερβαίνει την επικοινωνιακή πρόθεση της γλώσσας και κατανοεί την εσωτερική της δομή.

Έρευνα

Η έρευνα έχει καταδείξει την ύπαρξη ισχυρής και αμφίδρομης σχέσης μεταξύ του επιπέδου της φωνολογικής επίγνωσης και της αναγνωστικής ικανότητας (Bradley & Bryant, 1983• Wagner & Torgesen, 1987• Yopp, 1988). Το παιδί για να μάθει να γράφει και να διαβάζει πρέπει προηγουμένως να έχει συνειδητοποιήσει ότι ο προφορικός λόγος διακρίνεται σε φωνολογικές μονάδες. Από αυτές τις ηχητικές μονάδες τα φωνήματα συμβολίζονται από τα γραφήματα. Κατά συνέπεια, το παιδί για να περάσει ομαλά από τον προφορικό στο γραπτό λόγο, πρέπει να έχει αναπτύξει τη φωνολογική του επίγνωση. Μάλιστα, ότι η καλλιέργεια της φωνολογικής ενημερότητας βοηθά το μαθητή στην πρώτη ανάγνωση στηρίζεται σε ερευνητικά δεδομένα (Juel, Griffith & Gough, 1986).

Ειδικότερα στην Ειδική Αγωγή, η φωνολογική επίγνωση ενός παιδιού αποτελεί αξιόπιστο προβλεπτικό παράγοντα μελλοντικών αναγνωστικών δυσκολιών (Vellutino, 1991• Wagner, Torgesen & Rashotte, 1994) και η διδασκαλία της βοηθά σημαντικά στην αντιμετώπιση των Μαθησιακών Δυσκολιών (Lewkowicz, 1980• Fayne & Bryant, 1981).

Οι σύγχρονες επιστημονικές απόψεις θεωρούν πως η ικανότητα της επεξεργασίας του γραπτού λόγου δεν ξεκινά να αναπτύσσεται από τη διδασκαλία στο Σχολείο, αλλά πολύ νωρίτερα. Οι αναγνωστικές γνώσεις και εμπειρίες αναπτύσσονται ανεπαίσθητα από πολύ νωρίς, ήδη από την εποχή που οι γονείς διαβάζουν παραμύθια ή διηγούνται ιστορίες στα παιδιά τους.

Ιδιαίτερα για τη φωνολογική επίγνωση, αυτή αναπτύσσεται ακόμη και πριν το νηπιαγωγείο με τα τραγουδάκια – ρύμες της γιαγιάς ή τα παιχνιδοτραγουδά στην παρέα. Παρ' όλα αυτά, η ανάπτυξη της φωνολογικής επίγνωσης δεν είναι ίδια για όλα τα παιδιά, ακόμη και στην είσοδό τους στην Α' τάξη του Δημοτικού. Η έρευνα προσπαθεί να δώσει εξήγηση στο φαινόμενο. Για κάποια από τα παιδιά μια πρώτη εξήγηση μπορεί να είναι πως υπό το βάρος της κατανόησης της σημασίας της λέξης

δεν δίνουν τα παιδιά βάρος στη φωνολογική τους δομή. Για κάποια παιδιά πάντως γνωρίζουμε πως τα πράγματα είναι πολύ πιο δύσκολα και δεν θα αναπτύξουν μεγάλο μέρος της φωνολογικής επίγνωσης παρά μετά από σημαντική διδασκαλία.

Διδασκαλία της Φωνολογικής Επίγνωσης

Η φωνολογική επίγνωση είναι δυνατό να αναπτυχθεί στα παιδιά μέσα από ένα πλήθος δραστηριοτήτων που διδάσκουν και βελτιώνουν τις δεξιότητες που την αποτελούν. Η διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης δεν ωφελεί μόνο τους μαθητές που βρίσκονται σε κίνδυνο να παρουσιάσουν Μαθησιακές Δυσκολίες αλλά και τους τυπικούς συμμαθητές τους γιατί βελτιώνει την ανάδυση του γραμματισμού τους.

Αν και η φωνολογική επίγνωση θα πρέπει να δομείται σε ένα μεγάλο βαθμό στο Νηπιαγωγείο για διάφορους λόγους, τα παιδιά εμφανίζονται στην Α' τάξη πολλές φορές με φτωχές φωνολογικές δεξιότητες. Με δεδομένη την αξία της φωνολογικής επίγνωσης για την προετοιμασία της ανάγνωσης και της γραφής, είναι επιβεβλημένη η διδασκαλία δεξιοτήτων της στην αρχή, αλλά και σε ολόκληρη τη διάρκεια της Α' τάξης. Η διδασκαλία δεν είναι μεμονωμένη αλλά «μπολιάζεται» και είναι δομικό στοιχείο της γλωσσικής διδασκαλίας και όχι μόνο.

Σημαντικό στοιχείο επιτυχίας της φωνολογικής διδασκαλίας είναι η συνεργασία με τους γονείς και η συνέχιση των δραστηριοτήτων στο σπίτι.

Οι δραστηριότητες που καλλιεργούν τη φωνολογική επίγνωση εστιάζουν στην αναγνώριση, ανάλυση και σύνθεση φωνημάτων και συλλαβών. Δεν επικεντρώνονται στην επικοινωνιακή χρήση της γλώσσας μας και στο σημασιολογικό επίπεδο των λέξεων.

Δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης για
διδασκαλία

Δραστηριότητες

Σε κάθε άσκηση – δραστηριότητα υπάρχουν 4 κουτάκια. Το καθένα αντιστοιχεί:

Το πρώτο στην ομοιοκαταληξία – παρήχηση, το δεύτερο στην ανάλυση πρότασης, το τρίτο στη σύνθεση – ανάλυση συλλαβών και το τέταρτο στη σύνθεση – ανάλυση φωνημάτων. Το κουτάκι που σημειώνεται δείχνει το επίπεδο της δραστηριότητας.

Π.χ.   σημαίνει δραστηριότητα ανάλυσης πρότασης.

Ομοιοκαταληξία – Παρήχηση

«Έξω η αταίριαστη»	
Τύπος δραστηριότητας:	☒ ☐ ☐ ☐
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Κάρτες που απεικονίζουν γνωστά αντικείμενα
Στόχος:	Εντοπισμός ομοιότητας στην τελευταία συλλαβή
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Παρουσιάζουμε τριάδες καρτών που απεικονίζουν τρία διαφορετικά αντικείμενα – λέξεις. Η τελευταία συλλαβή της λέξης που αντιστοιχεί σε μια από τις κάρτες δεν ταιριάζει με την τελευταία συλλαβή των άλλων δύο.
2. Το παιδί που βρίσκει τη σωστή κάρτα τη βγάζει έξω και κερδίζει.
3. Σταδιακά δυσκολεύουμε τις λέξεις ώστε η αταίριαστη κάρτα να βρίσκεται κοντά στις άλλες δύο φωνολογικά (π.χ. πάθος, λάθος, φάρδος).

Παράδειγμα: - Τι δείχνουν οι εικόνες; (ζάρια – χέρια – λιοντάρι). Ποια από τις τρεις εικόνες δεν ταιριάζει με τις άλλες, γιατί τελειώνει σε διαφορετικό κομματάκι; (το λιοντάρι γιατί τελειώνει σε –ρι και όχι σε –ρια, όπως τα χέρια και τα ζάρια).

Εμπλουτισμός: Μπορεί να γίνει η ίδια δραστηριότητα με τη χρήση του προγράμματος FE1 που υπάρχει στο cd στον υποκατάλογο progs.

Επίσης, μπορεί να γίνει εντελώς προφορικά, στην περίπτωση που τα παιδιά έχουν προχωρήσει σε αυτή τη δραστηριότητα.

Σύνδεση με άλλες δραστηριότητες: Μπορεί να γίνει το ίδιο με την αρχική συλλαβή, οπότε έχουμε εντοπισμό ομοιότητας στην πρώτη συλλαβή.

Παράδειγμα: - Τι δείχνουν οι εικόνες; (λαγός – λάμπα - πουλί). Ποια από τις τρεις εικόνες δεν ταιριάζει με τις άλλες, γιατί τελειώνει σε διαφορετικό κομματάκι; (το πουλί γιατί αρχίζει από πού- και όχι από λα-).

«Με το άλφα και το βήτα»	
Τύπος δραστηριότητας:	☒ ☐ ☐ ☐
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Το ποίημα της Παυλίνας Παμπούδη
Στόχος:	Εντοπισμός ομοιοκαταληξίας
Πηγή:	Ανθολόγιο Νηπιαγωγείου

Τι κάνουμε:

1. Διαβάζουμε, αναλύουμε, συμπληρώνουμε και επεκτείνουμε τα στιχάκια για κάθε γράμμα – ιστορία του ποιήματος της Παμπούδη.
2. Μπορούμε να τραγουδήσουμε ή να ζωγραφίσουμε τα στιχάκια ή τις επεκτάσεις τους από τα παιδιά

Σύνδεση με άλλες δραστηριότητες: Μπορεί να χρησιμοποιηθεί το ποίημα σε κάθε ενότητα – γράμμα του διδακτικού βιβλίου.

Σημείωση: Το ποίημα βρίσκεται στο cd υλικού.

Ανάλυση πρότασης

«Σπάζω την πρόταση»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☒ ☐ ☐
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, ομαδικά
Υλικά:	Πίνακας, μαρκαδόρος, χαρτί και μολύβι, ταμπουρίνο
Στόχος:	Ανάλυση προτάσεων σε λέξεις
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Παρουσιάζουμε προφορικά προτάσεις (δικές μας ή του βιβλίου) και χτυπώντας παλαμάκια τις αναλύουμε στις λέξεις που τις αποτελούν. Εναλλακτικά χρησιμοποιούμε άλλους ήχους (π.χ. ταμπουρίνο).
2. Συμβολίζουμε τις λέξεις με γραμμές στον πίνακα με γραπτά σημάδια, όπως γραμμούλες. Ανάλογα με το μήκος της λέξης, κάνουμε και τη γραμμούλα (π.χ. πολυσύλλαβες λέξεις → μεγάλη γραμμή)
3. Ζητάμε από τα παιδιά να θυμηθούν την πρόταση και να βρουν ποια λέξη αντιπροσωπεύει το κάθε χτύπημα χεριών ή ταμπουρίνου ή κάθε γραμμούλα.
4. Ξεκινάμε με μικρές και εύκολες προτάσεις.

Παράδειγμα: Κατερίνα, τι ώρα είναι;

_____ — _____

- Ποια είναι η λέξη της δεύτερης γραμμούλας;
- Ποια είναι η λέξη της πρώτης γραμμούλας;
- Γιατί η πρώτη γραμμούλα είναι μεγαλύτερη από τη δεύτερη;

Σύνθεση και ανάλυση συλλαβών (συλλαβική ενημερότητα)

«Διαιρώ τη λέξη»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☒ ☐
Ομαδοποίηση:	Ατομικά
Υλικά:	Χαρτί και μολύβι, άδεια σπирτόκουτα και μπίλιες δύο χρωμάτων
Στόχος:	Ανάλυση λέξης σε συλλαβές
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Παρουσιάζουμε προφορικά λέξεις και τις χωρίζουμε σε συλλαβές αναπαριστώντας τον αριθμό τους με χτύπημα χεριών, ταμπουρίνου, δαχτύλων, ποδιών κλπ.
2. Στη συνέχεια συμβολίζουμε τις συλλαβές με κουτάκια, γραμμούλες ή κυβάκια. Μπορούμε να τοποθετήσουμε μπροστά από τα παιδιά ανοιχτά άδεια σπирτόκουτα, στα οποία τα παιδιά τοποθετούν μπίλιες, ανάλογα με τον αριθμό των συλλαβών της λέξης.
3. Εναλλακτικά μπορούν να βάζουν μπίλιες ίδιου χρώματος εκτός από την τονισμένη συλλαβή ου θα αλλάζει το χρώμα της μπίλιας. Αν χρησιμοποιούμε γραμμούλες η τονισμένη συλλαβή γράφεται με δύο γραμμές.

Παράδειγμα: Τράβηξε τόσες γραμμούλες όσα είναι και τα κομματάκια της λέξης «καπέλο». Για το κομματάκι που φωνάζει περισσότερο από τα άλλα τράβηξε διπλή γραμμούλα.

κα - πέ - λο
 --- === ---

Εμπλουτισμός: Ζητάμε από τα παιδιά να κάνουν τα «ρομπότ» μιλώντας συλλαβιστά και συγχρόνως να κουνούν τα χέρια, τα πόδια ή να κάνουν όποια κίνηση πιστεύουν ότι τους ταιριάζει.

Προσοχή: Η διαίρεση των συλλαβών των λέξεων δεν ακολουθεί πιστά τους κανόνες συλλαβισμού.

«Συνθέτω τις συλλαβές»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☒ ☐
Ομαδοποίηση:	Ομαδικά
Υλικά:	-
Στόχος:	Σύνθεση λέξης από συλλαβές
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Παρουσιάζουμε προφορικά μια λέξη συλλαβιστά (κάθε συλλαβή ανά δευτερόλεπτο περίπου) και το παιδί μαντεύει τη λέξη που λέμε.
2. Προτού ξεκινήσουμε αυτή την άσκηση μπορούμε να κάνουμε μια εισαγωγή σχετικά με κάποιο παραμύθι όπου μια μάγισσα μετέτρεψε την ομιλία κάποιου ή σχετικά με κάποιο περίεργο πλάσμα που έχει αυτό το χαρακτηριστικό.

Παράδειγμα: «Δά – σος» Μπορείς να πεις γρήγορα ποια λέξη είπα;

Εμπλουτισμός: Αντί για ερωταπαντήσεις μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε μικρά αυτοσχέδια ποιηματάκια όπως:

Αρχίζει από γα,
τελειώνει σε τι
Βάλ' τα μαζί
και πες... γιατί.

«Ακούς τη συλλαβή;»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☒ ☐
Ομαδοποίηση:	Ατομικά μικρές ομάδες
Υλικά:	Κάρτες που απεικονίζουν γνωστά αντικείμενα
Στόχος:	Ακουστική διάκριση συλλαβής
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Παρουσιάζουμε στα παιδιά τις κάρτες και τους ζητάμε να μας τις ονομάσουν. Προηγείται η συμφωνία στην ονομασία της κάρτας (π.χ. αμάξι, όχι αυτοκίνητο).
2. Τα παιδιά καλούνται να αναγνωρίσουν τις κάρτες των οποίων τα εικονιζόμενα αντικείμενα περιέχουν μια ορισμένη συλλαβή.

Παράδειγμα: Ποια εικόνα έχει μέσα της το κομματάκι «κα»

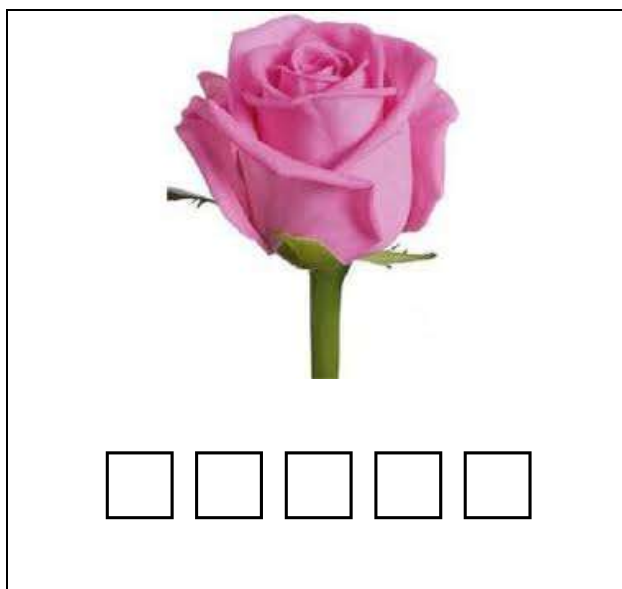

«Το σπιτάκι της συλλαβής»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☒ ☐
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Κάρτες που απεικονίζουν γνωστά αντικείμενα, άδεια κουτάκια που αντιστοιχούν στις συλλαβές, κάρτες Εικονίη, πούλια – κουμπιά...
Στόχος:	Διάκριση θέσης συλλαβής
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Χωρίζουμε τη λέξη σε κομματάκια – χτυπήματα χεριών. Διαπιστώνουμε ότι ο αριθμός των συλλαβών ισούται με τον αριθμό των άδειων τετραγώνων που βρίσκονται στην κάρτα κάτω από την εικόνα, είναι τα σπιτάκια των συλλαβών.
2. Ζητάμε από τα παιδιά να εντοπίσουν τη θέση (το σπιτάκι) μιας συγκεκριμένης συλλαβής.

Παράδειγμα: - Σε ποιο σπιτάκι μένει το -ντα;

Εμπλουτισμός: Μπορεί να γίνει η ίδια δραστηριότητα με τη χρήση του προγράμματος Eikonin που υπάρχει στο cd στον υποκατάλογο progs.

Σύνδεση με άλλες δραστηριότητες: Μπορεί να γίνει το ίδιο με τα φωνήματα της λέξης. Ζητάμε από το παιδί να μας δείξει το σπιτάκι συγκεκριμένου φωνήματος.

«Μετρώ τις συλλαβές»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☒ ☐
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Εσχάρα συλλαβών, χαρτονάκια ή πούλια
Στόχος:	Ανάλυση σε συλλαβές
Πηγή:	

Τι κάνουμε:

1. Παρουσιάζουμε στα παιδιά την εσχάρα συλλαβών (αρχείο «Εσχάρα συλλαβών»). Έχουμε ήδη τοποθετήσει στο αρχείο εικόνες αντικειμένων. Εναλλακτικά έχουμε εικόνες από περιοδικά και τοποθετούμε στην εσχάρα.
2. Καλούμε τα παιδιά να πουν τη λέξη, χωρίζοντάς την σε συλλαβές και χτυπώντας παλαμάκια για κάθε συλλαβή.

3. Μετά θα πρέπει να τοποθετήσουν ένα χαρτονάκι για κάθε συλλαβή. Τους ζητάμε να κάνουν σύγκριση του αριθμού των συλλαβών των λέξεων.

Σύνδεση με άλλες δραστηριότητες: Μπορεί να γίνει το ίδιο με τα φωνήματα λέξεων που έχουν μικρό αριθμό φωνημάτων.

«Κόβοντας την ουρά της λέξης»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☒ ☐
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Κάρτες που απεικονίζουν γνωστά αντικείμενα ...
Στόχος:	Αφαίρεση τελικής συλλαβής
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

4. Παρουσιάζουμε προφορικά στο παιδί μια λέξη που αντλούμε από μια ιστορία ή ορισμένη θεματική ενότητα (ή που απεικονίζεται σε μια κάρτα), του ζητάμε να εντοπίσει την τελευταία συλλαβή, να την αφαιρέσει και να πει τι μένει.
5. Σε αυτή τη δραστηριότητα, εκτός από την υποβολή ερωτήσεων, μπορούμε να δώσουμε χαρακτήρα ιστορίας, παιχνιδιού. Π.χ. ένας γέρος που ξεχνά το τελευταίο κομμάτι των ονομάτων ή λέξεων που λέει ή ένα παραμύθι όπου εμφανίζεται μια μάγισσα που μικραίνει τις λέξεις κόβοντας το τελευταίο κομμάτι τους.

Παράδειγμα:

Δασκάλα: Θυμάσαι το όνομα από το ποντικάκι της ιστορίας;

Μαθητής: Ναι το λέγαν Τίκι

Δασκάλα: Ας μετρήσουμε με παλαμάκια τα κομματάκια του

Μαθητής: Τι – κι Δύο.

Δασκάλα: Θυμάσαι ποιο είναι το τελευταίο;

Μαθητής: κι

Δασκάλα: Πώς θα λένε το ποντικάκι αν βγάλουμε το τελευταίο κομματάκι;

Μαθητής: Τι

Σύνδεση με άλλες δραστηριότητες: Μπορεί να γίνει το ίδιο με την πρώτη συλλαβή ή με την αντικατάσταση των συλλαβών με φωνήματα.

«Κορακίστικα»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☒ ☐
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Κυβάρια ή χαρτονάκια σε διάφορα χρώματα
Στόχος:	Αντιστροφή συλλαβών
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Χωρίζουμε μια λέξη (δυσύλλαβη) σε κομμάτια και χρησιμοποιούμε δύο κυβάρια ή χαρτονάκια διαφορετικού χρώματος για να συμβολίσουμε καθεμιά συλλαβή.
2. Μετά τα συνθέτουμε με διαφορετική σειρά και προφέρουμε τη λέξη.
3. Αν τα παιδιά τα καταφέρνουν, περνάμε σε μεγαλύτερες λέξεις.

Παράδειγμα:

- Πώς σε λένε; (Αλίκη)
- Μπορείς να χωρίσεις το όνομά σου σε κομματάκια χτυπώντας παλαμάκια (Α – λι – κη)
- Πόσα κομματάκια έχει (τρία)
- Βάλε για κάθε κομμάτι ένα χρωματιστό χαρτονάκι (κόκκινο – κίτρινο – μπλε)
- Τώρα μπέρδεψέ τα και πες τη λέξη.

Σύνδεση με άλλες δραστηριότητες: Μπορεί να γίνει το ίδιο με φωνήματα. Συνήθως προκύπτει λέξη χωρίς νόημα. Προετοιμάζουμε τα παιδιά γι' αυτό.

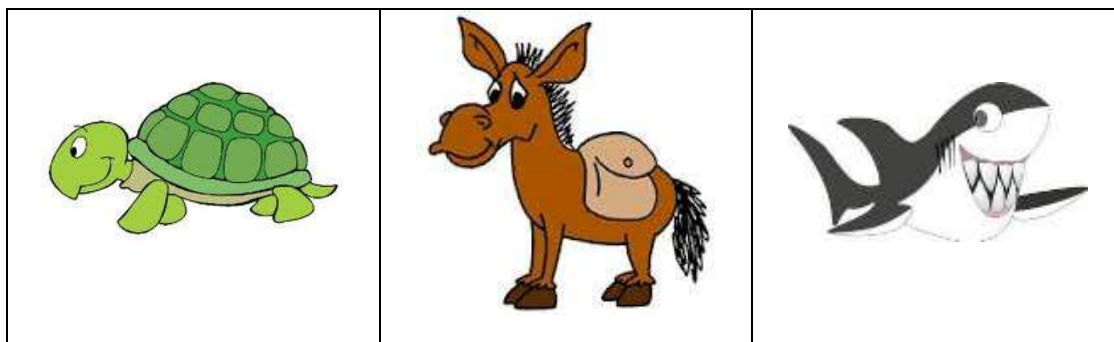
Σύνθεση και ανάλυση φωνημάτων (φωνημική ενημερότητα)

«Βρίσκω την πρώτη φωνούλα»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☐ ☒
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Κάρτες που απεικονίζουν γνωστά αντικείμενα
Στόχος:	Διάκριση του αρχικού φωνήματος της λέξης
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Παρουσιάζουμε στο παιδί δύο ως τρεις εικόνες και του ζητάμε να επιλέξει εκείνη που ξεκινά από τη φωνούλα «...» (φώνημα).
2. Αφού υπάρξουν αρκετές επιτυχίες, δεν του δίνουμε τη δυνατότητα επιλογής και του ζητάμε να αναγνωρίσει κατ' ευθείαν το αρχικό φώνημα της εικόνας που του παρουσιάζουμε.

Παράδειγμα: - Ποιο από τα τρία ζώα ξεκινά με τη φωνούλα «χ...» (χελώνα).

Εμπλουτισμός 1: Μπορεί να χρησιμοποιηθεί μια κούκλα κουκλοθέατρου που της δίνουμε ένα όνομα (π.χ. Σωτήρης). Ο Σωτήρης έχει μια παραξενιά, μαζεύει από τα παιδιά τις εικόνες που τους έχουμε μοιράσει, μόνο αν αρχίζουν ή τελειώνουν με την ίδια φωνούλα που έχει το δικό του όνομα.

Εμπλουτισμός 2: Κρεμάμε τη ζωγραφιά ενός τέρατος που έχει τη δυνατότητα να βάζουμε στο στόμα του κάρτες. Κρατάμε κυκλάκια από χαρτόνι που είναι το φαγητό του. Το τέρας τρώει μόνο όταν τα παιδιά βρискουν μια λέξη που αρχίζει ή τελειώνει με το ίδιο φώνημα με μια λέξη (π.χ. πινέζα). Κάθε παιδί που βρίσκει μια λέξη σωστή, ταΐζει το τέρας.

Επέκταση: Η δραστηριότητα μπορεί να επεκταθεί και στις συλλαβές (πρώτη, τελευταία, μεσαία).

Σύνδεση με άλλες δραστηριότητες: Μπορεί να γίνει το ίδιο με τη διάκριση του τελικού φωνήματος.

«Οι φωνούλες της λέξης»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☐ ☒
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Κυβάρια ή χαρονάκια σε διάφρα χρώματα
Στόχος:	Ανάλυση λέξης σε φωνήματα
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Παρουσιάζουμε προφορικά λέξεις τριών φωνημάτων (π.χ. φως, όλα, ένα, από...) και ζητάμε από το παιδί να εντοπίσει πρώτα την αρχική «φωνούλα» μετά την τελευταία και τέλος την ενδιάμεση. Από την αρχή ενημερώνουμε το παιδί για τον αριθμό των φωνημάτων που ψάχνουμε να βρούμε.
2. Ταυτόχρονα τοποθετούμε στη σειρά χρωματιστά ξύλινα κυβάρια που αντιπροσωπεύουν τις «φωνούλες».

Παράδειγμα: - Η λέξη «φως» έχει μέσα της τρεις φωνούλες. Να αν βάλουμε τρεις φωνούλες στη σειρά, όπως αυτά τα κυβάρια (τρια κυβάρια διαφορετικών χρωμάτων) φτιάχνουμε τη λέξη «φως». Ας δούμε ποια φωνούλα είναι το πρώτο κυβάρκι. Από ποια φωνούλα αρχίζει το φφφφφως (επιμηκύνουμε το φώνημα που ψάχνει το παιδί); Σε ποια φωνούλα τελειώνει; Άκου ξανά με προσοχή: φωςςςςςς. Ποια φωνούλα μένει στη μέση; Άκου ξανά με προσοχή: φωωωωωω. Τώρα μπορείς να μου πεις μια – μια τις τρεις φωνούλες που ακούγονται στη λέξη φως; (φ – ω – ς)

Εμπλουτισμός: Δουλεύουμε όπως στην προηγούμενη δραστηριότητα, αλλά δεν παρουσιάζουμε στην αρχή τον αριθμό των φωνημάτων της λέξης και καλούμε το παιδί να το κάνει. Κλιμακώνουμε τη δυσκολία αναλύοντας λέξεις με περισσότερα

φωνήματα. Προσέχουμε αν το παιδί μπορεί να επιλέξει το ίδιο χρώμα κύβου όταν εμφανίζεται το ίδιο φώνημα (π.χ. τόπος = κόκκινο – άσπρο – πράσινο – άσπρο – μπλε).

«Πώς μιλάει το φίδι» ή «Τα φαλαινέζικα»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☐ ☒
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Βίντεο
Στόχος:	Ανάλυση λέξης σε φωνήματα
Πηγή:	

Τι κάνουμε:

1. Παρουσιάζουμε στα παιδιά τον υποτιθέμενο τρόπο με τον οποίο μιλούν τα φίδια. Έναν αργόσυρτο τρόπο εκφοράς των φωνημάτων (π.χ. κκκκααααμμμήηηλλλααα).
2. Τους ζητούμε να με πουν τι είπε το φίδι.
3. Συνεχίζουμε με άλλες λέξεις αυξάνοντας τη δυσκολία.

Εμπλουτισμός: Τους δείχνουμε το κομμάτι της ταινίας Νέμο, όπου εμφανίζονται οι φάλαινες και μιλούν αργόσυρτα. Τους καλούμε να μιλήσουν «φαλαινέζικα» και τα υπόλοιπα παιδιά να εντοπίζουν τα φωνήματα και τα σημειώνουν βάζοντας κύβους ή πούλι μπροστά τους για κάθε φώνημα.

«Μαντεύω τη λέξη»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☐ ☒
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, Ομαδικά
Υλικά:	Χαρτιά και μαρκαδόροι
Στόχος:	Σύνθεση λέξεων από φωνήματα
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Τα παιδιά ζωγραφίζουν στο χαρτί δύο πρόσωπα, ένα χαρούμενο κι ένα θλιμμένο σε κάθε όψη του χαρτονιού.
2. Λέμε λέξεις προφέροντας κάθε φωνήμα ξεχωριστά. Λέμε σε έναν μαθητή να μας πει τη λέξη. Οι υπόλοιποι μαθητές αξιολογούν την απάντηση του συμμαθητή τους με τις «φατσούλες» στα χαρτόνια.
3. Αν υπάρξει δυσκολία προφέρουμε πιο αργά τις λέξεις, ξεκινώντας από πιο απλές φωνολογικά (σύμφωνο – φωνήεν – σύμφωνο – φωνήεν) και με λιγότερες συλλαβές λέξεις.

Παράδειγμα: «Έ – λ – α» Μπορείς να πεις στα γρήγορα ποια λέξη είναι;

Προσοχή: Όταν προφέρουμε τα φωνήματα παράγουμε τον ακριβή ήχο (π.χ. λ όχι λου).

Εισαγωγή στη σύνθεση φωνημάτων	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☐ ☒
Ομαδοποίηση:	Μικρές ομάδες, ολόκληρη τάξη
Υλικά:	
Στόχος:	Όταν δίνουμε μεμονωμένα φωνήματα να δημιουργούν λέξεις

Τι κάνουμε:

1. «Θα παίξουμε ένα παιχνίδι. Θα προσποιηθώ πως θα είμαι ένας εξωγήινος από τον πλανήτη Αργομιλώ. Σ' αυτό τον πλανήτη οι εξωγήινοι μιλάνε όπως εμείς αλλά πιο αργά. Μάλιστα συνηθίζουν όταν λένε μια λέξη αργά να ακουμπάνε μέρη του σώματός τους. Έτσι αντί να πουν «εδώ» λένε εεεεδδδωω, ακουμπώντας με το χέρι τους έτσι». Όταν λέτε τη λέξη ακουμπάτε αντίστοιχα τον ώμο, τον αγκώνα και την παλάμη σας.
2. «Για να δούμε αν μπορείτε να καταλάβετε τι λέω... (εκεί, από, ένα, δύο, μια).
3. Αφού τα παιδιά τα καταφέρνουν μπορείτε να πάτε σε λέξεις τεσσάρων ή πέντε φωνημάτων.

Παραλλαγή:

Αντί να προσποιηθείτε τον εξωγήινο, παρουσιάστε μια κούκλα ρομπότ ή μια άλλη κούκλα που είναι ντροπαλή και λέει σε εσάς πρώτα τη λέξη κι εσείς την εκφωνείτε.

«Βάλε μέσα μια φωνούλα»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☐ ☒
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Κατάλογος με λέξεις που διαφέρουν κατά ένα φώνημα
Στόχος:	Πρόσθεση φωνήματος (σε διάφορες θέσεις της λέξης)
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Παρουσιάζουμε προφορικά δύο λέξεις που διαφέρουν κατά ένα φώνημα (το οποίο υπάρχει στη δεύτερη αλλά όχι στην πρώτη λέξη) και ζητούμε από το παιδί να την προσδιορίσει.

Παράδειγμα:

- Πες «χύμα»... Αν βάλουμε στην αρχή της λέξης τη φωνούλα «σς» ποια νέα λέξη θα γίνει; (σχήμα)
- Πες «κύμα».... Τώρα πες «κρίμα»... Ποια φωνούλα βάλουμε στη δεύτερη λέξη (ρ).

«Βγάλε μια βάλε άλλη»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☐ ☒
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Κάρτες που απεικονίζουν παιδιά, αντικείμενα, ζώα κλπ.
Στόχος:	Αντικατάσταση φωνημάτων
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Δουλεύουμε όπως στη δραστηριότητα «Βγάλε τη φωνούλα». Η μονή διαφορά είναι ότι η αφαίρεση του φωνήματος ακολουθείται από πρόσθεση – αντικατάσταση από άλλο φώνημα.
2. Η νέα λέξη που προκύπτει μπορεί να έχει ή να μην έχει νόημα.

Παράδειγμα: - Πες «χρώμα»... Αν βγάλουμε από το χρώμα το «χ» (την πρώτη φωνούλα) και στη θέση της βάλουμε το «β» πώς θα λέγεται η λέξη; (βρώμα).

Εμπλουτισμός: Αντί για φωνήματα μπορούμε να προσθαφαιρέσουμε συλλαβές. Μπορεί να συνδυαστεί με την εκμάθηση του γράμματος της ημέρας, έτσι ώστε να αυξάνεται το λεξιλόγιο. (Π.χ. Λένα → Ρένα, Νίκος → λύκος)

«Γράφω με χρώματα»	
Τύπος δραστηριότητας:	☐ ☐ ☐ ☒
Ομαδοποίηση:	Ατομικά, μικρές ομάδες
Υλικά:	Κυβάρια ή χαρτονάκια σε διάφορα χρώματα
Στόχος:	Σύνθεση λέξεων με πρόσθεση, αφαίρεση αντικατάσταση, αντιστροφή και επανάληψη φωνημάτων
Πηγή:	Παντελιάδου (2000)

Τι κάνουμε:

1. Χωρίζουμε μια λέξη σε φωνήματα που αντιστοιχούμε με χρωματιστά χαρτονάκια ή κυβάρια.
2. Συνθέτουμε νέα λέξη διαφοροποιώντας τη σειρά των χαρτονιών ή των κύβων.
3. Αλλάζουμε τη λέξη προσθέτοντας, αφαιρώντας, αντικαθιστώντας φωνήματα.

Παράδειγμα:

Δασκάλα: Ποιες είναι οι φωνούλες που ακούμε στη λέξη «φως»;

Μαθητής: «φ...ω...ς»

Δασκάλα: Αν κόκκινο = φ, άσπρο = ω, μπλέ = σ, μπορείς να σχηματίσεις με τα κυβάρια τη λέξη «φως»; Αν αλλάξουμε τη σειρά, τι θα βγει;

Μπορείς να σχηματίσεις τη λέξη «Φωφώ»;

Μπορείς να σχηματίσεις «σως» ή «όσο»;

Γιαννικοπούλου, Α. Α. (2003). Από το «μμμμ όπως αγελάδα» στο «μμμμ όπως μαμά»: Η φωνολογική εξάσκηση στην προσχολική εκπαίδευση (σελ. 10-18). Στο Ε. Ταμουρίδου (Επιμ.) *Ανάδυση του Γραμματισμού και Προσχολική Εκπαίδευση: Συμπεριφορές, Χειρισμοί, Δημιουργικές Λύσεις*. Θεσσαλονίκη: Βιβλιοκίνηση.

Η χρήση της λογοτεχνίας στη διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης

Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε διάφορα κειμενικά είδη, παρμένα ιδιαίτερα από την ελληνική παιδική λογοτεχνία για να διδάξουμε συγκεκριμένες ή γενικότερες δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης.

Για παράδειγμα διαβάζοντας το **Ένα φτυάρι στον Άρη του Τριβιζά** (Τριβιζά, 1998), και ειδικότερα το σημείο «-Δεν είναι σαλιγκάρι/ -Ούτε παντζάρι/ -Ούτε πιθάρι, ούτε ντουβάρη!/-Λες να είναι .... », διακόπτει και περιμένει από τα νήπια να δώσουν μια ομοιοκατάληκτη λέξη. Επιπλέον μετά το τέλος της ανάγνωσης της ιστορίας η πρόκληση του ίδιου του βιβλίου *Σκέψου και σκάρωσε μια δική σου ιστορία* με τις επιμέρους προτάσεις του τύπου «Τι έγινε όταν δυο αστροναύτες ξέχασαν στη Σελήνη ένα μανταλάκι;», λειτουργούν ως παιχνίδι φαντασίας αλλά και ως φωνολογική άσκηση με ομοιοκατάληκτες λέξεις.

Στη συνέχεια επιχειρώντας μια σύντομη αναφορά σε επιμέρους διδακτικούς στόχους φωνολογικής ευαισθητοποίησης σε συνδυασμό με κείμενα από παιδικά βιβλία, αναφέρουμε συνοπτικά:

Συλλαβή: Για ευχάριστα παιχνίδια συλλαβισμού προσφέρονται τα λαχίσματα, αφού προφέρονται σε αργό ρυθμό, συνήθως χωρίζοντας τις συλλαβές σε σημείο που, ιδιαίτερα καθώς τελειώνει το λάχισμα, κάθε συλλαβή να αντιστοιχεί σε ένα παιδί. Π.χ. «Και πού θα στα-μα-τή-σει; Στη Ρό-δο. Και τι χρώ-μα θα ζη-τή-σει; Κόκκινο. Βγαι-νεις και τα φυ-λάς ε-σύ».

Από την άλλη, παραμυθικά πρόσωπα όπως η γνωστή μάγισσα ΣουΜουΤου (Ψαράκη, 1999²) μπορεί να αποτελέσουν σημείο εκκίνησης για αναγνωστικά παιχνίδια. Με τη βοήθεια της νηπιαγωγού και αφού τα παιδιά προφέρουν τις συλλαβές πολλές φορές χωριστά ενδέχεται να επιχειρήσουν να αλλάξουν τη σειρά τους, δημιουργώντας αδελφές ψυχές μαγισσών, των οποίων μπορούν να φιλοτεχνήσουν τα πορτρέτα και να συνθέσουν τις περιπέτειές τους. Αν τα παιδιά διασκεδάσουν με το παιχνίδι τούς προτείνεται να απομονώσουν το πρώτο σύμφωνο του ονόματός τους, του επωνύμου, και του πατρώνυμού τους δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο τις δικές τους μάγισσες. Έτσι ο Παναγιώτης Τερζόπουλος του Σάκη φτιάχνει τη ΠουΤουΣου.

Καταλήξεις: Εκτός από το βιβλίο **Ένα φτυάρι στον Άρη του Ευγένιου Τριβιζά**, που ήδη αναφέρθηκε, για παιχνίδια με καταλήξεις ενδέχεται να χρησιμοποιηθεί όλο το φάσμα των στιχουργημάτων με ομοιοκαταληξία. Αναφέρουμε μόνο ποίημα της Χορτιάτη από τη συλλογή **Παιχνιδόγελα (Χορτιάτη, 1988):**

Παραμύθι για το ρο
Μαργαρίτα Μαργαρώ,
που φοράς ρούχο καρό

απορώ τόσο μικρό
τι ωραία λες το ρο!
.....
Είν' αμέτρητα θαρρώ
σαν τα ζάρια ρίχνω ρο
σε χαρτί φανταχτερό
γραμματάκι να χαρώ!
.....

Ανίχνευση φωνήματος: Όλα τα κείμενα με παρηγήσεις συμβάλλουν προς αυτήν την κατεύθυνση με ιδιαίτερα σημαντικούς τους γλωσσοδέτες αλλά και ποιήματα, όπως αυτά που περιλαμβάνονται στο βιβλίο της **Παμπούδη Με το άλφα και το βήτα (Παμπούδη, 1981):**

Δικαστές και δικηγόροι
το δεινόσαυρο δικάζουν.
Να τον δέσουν, να τον δείρουν
να τον διώξουν διατάζουν.
Διότι δάγκωσε στο δρόμο
δυνατά τον ταχυδρόμο!

Μάλιστα, σε μία δεύτερη φάση, τα ίδια τα παιδιά με τη βοήθεια ενός λεξικού που χειρίζεται κυρίως η νηπιαγωγός, προσπαθούν να παίξουν ανάλογα παιχνίδια όπως «Τι φέρνω από κάθε πόλη» ή να φτιάξουν τους δικούς τους προσωπικούς γλωσσοδέτες στους οποίους μάλιστα ενδέχεται να πρωταγωνιστούν.

Π.χ.:

Ένας <u>Ο</u> δυσσέας	Από τη <u>Ρ</u> όδο φέρνω <u>ρ</u> όδια, <u>ρ</u> όδες, <u>ρ</u> ακέτες
Μα ποιος <u>Ο</u> δυσσέας	Από η <u>Σ</u> ύρο <u>φ</u> έρνω <u>σ</u> ύρμα, <u>σ</u> υρτάρια, <u>σ</u> ύκα
Ένας <u>ό</u> μορφος <u>Ο</u> δυσσέας	κ.λπ.
που <u>ο</u> ρμάει σε μια <u>ο</u> μελέτα.	

Στην ίδια λογική και το «Καταναλωτικό ξεφύλλισμα» όπου χρησιμοποιώντας παλιούς εμπορικούς καταλόγους ή περιοδικά, τα παιδιά εφοδιασμένα με ορισμένα πλαστικά γράμματα με ... αγοραστική αξία -αφού μπορούν να αγοράσουν όσα προϊόντα αρχίζουν από το αντίστοιχο φώνημα- κόβουν και κολλούν πάνω σε ένα μεγάλο λευκό χαρτί τις σχετικές εικόνες. Κερδίζει όποιος κατορθώσει να πραγματοποιήσει τις περισσότερες αγορές. Π.χ. ο κάτοχος του Α αγοράζει αυτοκίνητα, άλογα, ανανάδες και αγελάδες.

Παρόμοια και η δραστηριότητα «Τα π του σώματός μας», όπου τα παιδιά εφοδιάζονται με αυτοκόλλητα. Στη συνέχεια αναφέρουν διάφορα μέρη του

σώματός τους και προσπαθούν να ανιχνεύσουν αν κάποιο αρχίζει από /π/. Σε περίπτωση που το ανακαλύψουν, όπως συμβαίνει με το πηγούνι, την πλάτη, τα πόδια, τις παλάμες, τα πέλματα ή τις πατούσες, οι μικροί μαθητές κολλούν πάνω τους ένα αυτοκόλλητο. Πριν τα νήπια συνεχίσουν με άλλο φώνημα –π.χ. /μ/ για μύτη, μάτια, μάγουλα, μέτωπο, μαλλιά- θα μπορούσαν να επεκτείνουν την έρευνά τους και στο ντύσιμό τους και να κολλήσουν αυτοκόλλητα στο πουλόβερ τους, το παντελόνι, τα παπούτσια, το πουκάμισο και ό,τι άλλο ανακαλύψουν.

Από την άλλη σε παρηγήσεις στηρίζεται και η παραγωγή λέξεων σύμφωνα με το μοτίβο ενός άλλου βιβλίου (**Γκλιτς & Ζένιχσεν, 1999**) όπου η μαμά καμηλοπάρδαλη λέγεται Βούλα και το μικρό ονομάζεται Βαβούλα. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις των παιδιών για τα ονόματα των θυγατέρων αναφορικά με μαμάδες όπως Σούλα, Νούλα, Κούλα, Τούλα αλλά και Ψούλα ή Χούλα. Παρατηρήθηκε λοιπόν ότι τα νήπια δυσκολεύτηκαν, κατά τον αναδιπλασιασμό της πρώτης συλλαβής, να προσθέσουν το φωνήεν /α/, γι' αυτό και προτίμησα το /ου/, δίνοντας ονόματα όπως Σουσούλα, Νουνούλα, Κουκούλα, Ψουψούλα, Χουχούλα, κ.ά..

Φωνημικές συνθέσεις. Δύο από τα πλέον κατάλληλα κείμενα είναι το «**Έτσι γράφεται η μητέρα**» της **Αγγελικής Βαρελλά** που συμπεριλαμβάνεται στο σχολικό ανθολόγιο του νηπιαγωγείου, και «**Η πρώτη λέξη**» του **Μάνου Κοντολέων** (**Κοντολέων, 1988**).

Φωνημικές αντικαταστάσεις: Παρόλο που παρόμοια λεκτικά παιχνίδια θεωρούνται από τις πιο απαιτητικές ασκήσεις, ειδικά στα πλαίσια του νηπιαγωγείου, πολύ συχνά το λογοτεχνικό κείμενο κατορθώνει να τις καταστήσει ιδιαίτερα προσιτές στα παιδιά. Έτσι, στην ιστορία **του Λούκουλου που τρώει πυγολαμπίδες** (**Τριβιζάς, 1996**), η ύπαρξη της συννεφοχώρας με τους δρόμους του Ζήτα και του Ψι βοηθά τα παιδιά να αντικαταστήσουν τα αντίστοιχα φωνήματα σε μια σειρά λέξεων. Οι κάτοικοι της γειτονιάς του Ψι **ψητωκραυγάζουν Ψήτω! Ψήτω!**, την ώρα που οι άλλοι δεν δημιουργούν ψιθύρους αλλά **ζιθύρους**.

Σε αυτήν την περίπτωση η δραστηριότητα ενδέχεται να εμπλουτιστεί με λεκτικά παιχνίδια των παιδιών που προσποιούμενα ότι ζουν στις δύο συνοικίες της συννεφοχώρας επιθυμούν **ψάρι ή ζάρι, εύχονται καλή ψαριά ή καλή ζαριά**, θέλουν να **ψήσουν ή να ζήσουν**, **φωνάζουν τη γάτα ψιψίνα ή ζιζίνα**, **άλλοι ψιτ και άλλοι ζιτ**, οι μισοί **ψαρώνουν** και οι άλλοι μισοί **ζαρώνουν**, ενώ σε κάποιους έρχεται **ζάλη** όταν ο γείτονας επιθυμεί να **ψάλει**.

Επιπλέον οι γνωστές από τον **Οδυσσεβάχ** (**Καλογεροπούλου, 1982**) μονοφωνηεντικές χώρες, δηλαδή όλες αυτές που ευνοούν την εκφορά ενός μόνο φωνήεντος, δίνουν την ευκαιρία σε παιδιά, όπως το Δημήτρη, το Ζήση, την Κική, τη Χαρά, την Άννα, τη Μάρα, τη Φωφώ, ή τη Γωγώ, να αποφασίσουν σε ποια από αυτές ταιριάζει να ζουν. Οι άλλοι μάλλον είναι ελεύθεροι, επιφέροντας μικρές αλλαγές στα ονόματά τους, να τις επισκεφτούν όλες. Π.χ. η Αλίκη, μέσα σε κλίμα

γενικής ευθυμίας, περιδιαβαίνει τον κόσμο ως Ιλίκι, Αλάκα, Ολόκο, Ουλούκου ή Ελέκε.

Στην ίδια λογική και το βιβλίο **Ένα Αβγό από Αλλού (Γκλιτς & Ζένιχσεν, 1999)**, όπου οι κάτοικοι του σχεδόν μονοφωνηεντικού πλανήτη Ούμπουνους προσφωνούν τη θετή τους μητέρα ως *μουμού*. Η πρόκληση μάλιστα «Τι θα γινόταν αν ένα άλλο αβγό έπεφτε στη γη από τον Όμπονο, Άμπανα, Έμπενε, ή Ίμπιτι;» κάνει τα νήπια να προβούν στις κατάλληλες φωνολογικές αλλαγές της λέξης *μαμάς*, ή άλλων, ώστε να εναρμονιστούν με τον αντίστοιχο πλανήτη.

Φωνημικές απαλείψεις. Από τις πιο δύσκολες και συνάμα εκείνες που συνδέονται στενότερα με την ευκολία κατάκτησης του γραμματισμού φαίνεται να είναι οι ασκήσεις που στηρίζονται σε απαλείψεις φωνημάτων (Μανωλίτσης, 2000). Σε αυτήν την κατηγορία συμβάλλουν λογοτεχνικά κείμενα με ιδιαίτερα σημαντική τη χαριτωμένη ιστορία της **Μ. Βαλέτα- Βασιλειάδου Μια λάθος λέξη (Βαλέτα-Βασιλειάδου, 1991)** που διηγείται τις περιπέτειες της άτυχης *ζάχαρης* όταν έχασε το αρχικό της ζήτα και μεταμορφώθηκε σε *άχαρη*, καθώς και τον αγώνα της να ξανακερδίσει το χαμένο της γράμμα και την πρώτη της γλύκα. Στην ίδια λογική της απάλειψης συγκεκριμένου φωνήματος και γνωστό ποίημα του Ρώτα:

Μικό μου Βαλαλάκη

Μικ-ό μου Βαλαλάκη

Μου γ-άφεις γ-αμματάκι

Και χά-ηκα πολύ

Κι απ' την πολλή χα-ά μου

Φτε-ούγησε η κα-γιά μου

πετάει σαν πουλί.

Καλό μου Βαλαλάκη,

σου στέλνω τα-αγουδάκι

για να το τα-αγουδάς

.....

Μετά από τέτοια αναγνώσματα αξίζει τα παιδιά να ενθαρρυνθούν και τα ίδια στην παραγωγή παρόμοιων εκφορών παίζοντας διάφορα παιχνίδια όπως για παράδειγμα την **«Ξεχασόμυγα»**. Το τσίμπημά της δημιουργεί ένα είδος επιλεκτικής αμνησίας για ορισμένα φωνήματα και τα παιδιά επιχειρούν πλέον να προφέρουν φράσεις, αρχίζοντας από τα ονόματά τους, με το νέο τρόπο. Π.χ. Αν είναι να 'ξεχάσουν' το ρ ή το ν, η Μαίρη λέγεται Μαίη, ενώ η Μαρίνα γίνεται απλώς Μαρία.

Ένα πρόγραμμα φωνολογικής εξάσκησης προβάλλει πλέον απαραίτητο για τη γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η τύχη το φέρε να μην είναι μόνο σημαντικό αλλά και ευχάριστο και διασκεδαστικό. Μέσα από τραγούδια και ποιήματα, γλωσσοδέτες και χαρούμενα παιχνίδια, παιδικά βιβλία και λαχνίσματα,

τα παιδιά σιγά σιγά προσέχουν το φωνολογικό επίπεδο της γλώσσας, κατάκτηση ιδιαίτερα σημαντική για λέξεις που γράφονται όχι αποτυπώνοντας σημασίες αλλά έτσι, ή σχεδόν έτσι, όπως προφέρονται. Και με τον καιρό και μέσα από δραστηριότητες ευχάριστες, το παιδί που στην αρχή της χρονιάς έλεγε «μμμμ όπως αγελάδα» φτάνει να πει «μμμμ όπως μαμά».